

Məmmədli Minəvvər Naib qızı
Azərbaycan Turizm və Menecment Universiteti

TURİZMİN SOSIAL-İQTİSADI İNKİŞAFA TƏSİRİ

Açar sözlər: turizm, turizm sənayesi, sosial-mədəni inkişaf, iqtisadi inkişaf, infrastruktur

Key words: tourism, tourism industry, socio-cultural development, economic development, infrastructure

Ключевые слова: туризм, индустрия туризма, социокультурное развитие, экономическое развитие, инфраструктура

Azərbaycanda son dövrlərdə turizmin inkişafı nəzərə çarpacaq miqyasda artmışdır. Müasir dövrdə turizm fəal istirahətin geniş yayılan və kütləvi növü hesab olunur. Hər il daha çox insan səyahət həvəskarları sırasına qoşulur və turizm getdikcə daha çox yayılır. Turizm hal –hazırda şəxsiyyətin sosial-mədəni inkişaf vasitəsi kimi çıxış etməklə yanaşı, eyni zamanda ərazinin iqtisadi inkişafı üçün başlıca amil rolunu oynayır, bu və digər regionun müxtəlif istiqamətlərdə inkişafına təkan verir. Qeyd etmək lazımdır ki, turizm xidmətinə iqtisadi inkişaf amili kimi yanaşma ölkənin iqtisadi və maliyyə resurslarının daha səmərəli istifadəsi tələbini formalaşdırır.

Ölkəmizdə turizm mühiti tədricən formalaşır və genişlənir, müasir tələblərə uyğun formada təşkil olunur. Bununla paralel olaraq, turizmin maddi və maliyyə bazası, dövlət himayəsi və idarə edilməsi tələbi ortaya çıxır. Turizm daha çox asudə vaxtın dəyərləndirilməsi və rekreasiya məqsədi ilə istifadə olunan fəaliyyətdir. Ancaq eyni zamanda turizm sənayesi təhsil, tərəqqi və beynəlxalq əlaqələrdə sosial-mədəni inkişafın formalaşdırılmasında ciddi rola malikdir. Turizm fəaliyyəti nəticəsində insani dəyərlər, davranış və daha yaxşı həyat tərzini formalaşır. Həmçinin turizmlə bağlı fəaliyyətlər asudə vaxtın dəyərləndirilməsi imkanını təqdim edərək, insanlara yeni və fərqli istirahət imkanları təqdim edir. Hal-hazırda turizm müasir dünyanın ən böyük sənaye sahəsi və sürətlə inkişaf edən iqtisadi sektorlarından biri hesab olunur. Əksər ölkələr üçün turizm yeni iqtisadi fəaliyyətləri stimullaşdıraraq, regional inkişaf üçün başlıca vasitə kimi qiymətləndirilir. Turizm gəlir balansaşdırılması, məşğulluq, ümumi gəlir və istehsalatda müsbət iqtisadi təsirə malikdir. Turizmin əlaqədar olduğu üç başlıca aspekt mövcuddur: ətraf mühit, sosial-mədəni və iqtisadi [2]. Ölkədə turizmin sosial-iqtisadi inkişafı turizm sənayesindən asılıdır. Bu sənaye sahəsi xarici valyuta, xarici ticarət balansını, məşğulluq imkanını yaradır. Turizm ölkənin iqtisadi inkişafını və bu sahədən əldə olunan gəliri artırır və digər sektorların inkişafına təkan verir. Bundan əlavə, turizm sənayesində məşğulluq imkanları yaratmaq ən irimiqyaslı sektorlardan birinə çevrilib. Həmçinin turizm sənayesi ölkənin bir çox bölgəsinə xitab edərək, regionların əhalisi üçün də məşğulluq imkanları yaradır. Nəticə etibarilə, bu sahənin fayda və səmərəsi kənd və şəhər əhalisi arasında bərabərlik yaratmaq imkanını təqdim edir. Turizm sənayesinin inkişafı və yeni turizm bölgələrinin yaradılması yerli əhaliyə öz kiçik bizneslərini qurmaqda kömək edir və daha çox imkan formalaşdırır. Turizmdə kiçik bizneslərin inkişafı əhalinin çox hissəsinin maraqlarına xidmət edir. Burada dövlətin, eyni zamanda yerli əhalinin iqtisadi maraqları, həmçinin sosial-ekoloji maraqlar öz həllini tapır.

Turizmdə kiçik biznesin inkişafı hər kəsin maraqlarına xidmət edir. Burada həm dövlətin, həm yerli əhalinin iqtisadi maraqları, həm də sosial-ekoloji maraqlar öz həllini tapır. Turistlərin gəldikləri regionda pul xərcləmək istədikləri əlavə xidmətlərin, demək olar ki, hamısı kiçik biznesin payına düşür. Məsələn, kəndə gəlmiş turistlərə hədiyyəlik əl işləri istehsal edib satan sənətkarlar, onlara bal-qaymaq və digər milli yeməklər təklif edən fərdi təsərrüfatlar kiçik biznesin təmsilçiləridir. Mövcud dünya təcrübəsinə əsasən, turizm sənayesinin də gəlirləri, əsasən, burada formalaşmalıdır. Belə ki, heç bir böyük turizm firması və turoperator turistlərin istəyinə görə regionun hər yerində bu xidmətləri təşkil edə bilməz. Bu, sadəcə, zaman və məkan şərtlərinə görə mümkün deyildir. Məhz bu səbəbdən turizm xidmətlərində kiçik biznesə verilən dəstək öz nəticəsini regionun ucqarlarında əhali gəlirlərinin artırılmasına imkan verən minlərlə yeni iş yerinin yaradılmasında, regionun sosial-iqtisadi inkişafında göstərir. Turizm sənayesində kiçik biznesin sosial-ekoloji səmərəsi də yüksək qiymətləndirilir. Turistlərin yüksək komfort standartlarına olan tələbinin ödənilməsi baxımından turist qəbul edən ərazidə sosial infrastruktur sahələrinin inkişafına şərait yaranır ki, bu da təkcə turizm sənayesinə deyil, bütün yerli əhalinin sosial maraqlarına xidmət edir.

Turizmin iqtisadi və sosial inkişafda aparıcı rolu və prioritetliyi onun gəlirlərin formalaşmasında yerli və sahibkar, həm də əhali gəlirlərinin artımına təsiri ilə ölçülür. Belə ki, sahibkar üçün iqtisadi cəhətdən əlverişli kompleks sahibkarlıq mühitinin yaradılması birbaşa turizm sferasında da adekvat real imkanlar

yaradır. Turizm idarəetmə obyektini olaraq proqramatik məqsədlər və alternativ imkanların seçilməsi üçün xarakterik rol oynayır. Turizmin inkişafında mülkiyyət münasibətləri, ümumi iqtisadi artıma can atmaq və gəlirlərin bölgüsündə təkrar istehsal və təşəbbüskarlıq mexanizmlərinin nəzərə alınması bu sahənin multipikasiya səmərəsi ilə müəyyənləşir. Bu yanaşmaya uyğun funksional fəaliyyət modelini aşağıdakı kimi təsvir etmək olar.

Turizm bazarının sosial mahiyyəti kənd əhalisinin məşğulluq səviyyəsinin artması, ev təsərrüfatında turistlərin istehlakı üçün məhsullar və xidmətlər göstərilməsi, mənzil kirayəsi, xalça, hədiyyə üçün müxtəlif metal və taxta əşyaları istehsalı ilə müəyyən olunur. Turizmin inkişafının sosial əhəmiyyəti əhalinin asudə vaxtının rəasional istifadəsinin təmin olunması ilə bağlıdır. Qeyd etmək lazımdır ki, turizm xidməti yalnız şəxsi istirahət üçün turist marşrutu müəyyən edən insan kontingenti deyil, eləcə də istirahətin digər növlərindən istifadə edən, yaxud spesifik turist xidmətləri qəbul edən əhalini də əhatə edir.

Əhəmiyyətli müsbət iqtisadi təsir məşğulluğu artırır, yeni iş imkanları təmin edir yaşam standartlarını yüksəldir, daha çox investisiya və infrastruktur inkişafını, yeni biznes əlaqələrini və imkanlarını özü ilə birlikdə gətirir. Bununla belə bəzi neqativ iqtisadi təsirlər də mövcuddur. Neqativ təsirlərə başlıca olaraq, yüksələn gəlir bərabərsizliyi, ərazi qiymətlərinin və icarə haqqının yüksəlməsi, mühüm əmtəə və xidmətlərdə qiymət artımı, mövsümi təsirləri aid etmək olar. Həmçinin araşdırmadan belə bir qənaətə gəlirik ki, turizm aktivlərinin və bu sektordakı yüksək maaşlı işlərin əksəriyyəti yerli əhali tərəfindən deyil, başqaları tərəfindən istifadə olunur və yerli əhali turizm sənayesindən kifayət qədər faydalana bilmir.

Müsbət sosial-mədəni təsirlərə başlıca olaraq, turizmin daha çox sosial səviyyədə mədəniyyətlərarası qarşılıqlı əlaqələrə yol açmasını, beynəlxalq əlaqələri gücləndirməsini qeyd edə bilərik. Eləcə də, turistlər sağlamlıq, polis və yanğın departamenti ilə əlaqədar xidmətləri maliyyələşdirərək, xidmət üçün tələbləri artıraraq, ictimai xidmətlərdən istifadə edirlər. Parklar və skamyalar kimi digər ictimai obyektlər ictimaiyyət tərəfindən yaxşı şəkildə istifadə edilərək, turistlərin istifadəsinə təqdim edilir [4].

Qarşılıqlı mədəni əlaqələr nəticəsində mənfi təsirlər yarana bilər. İqtisadi baxımdan mənfi təsirlərə bunu aid edə bilərik ki, yerli əhalinin turist tələblərini qarşılaması tələb olunur və bu da öz növbəsində vergilərin artırılmasına gətirib çıxarır. Bu hal əmlak satın almaq istəyən yerli əhali və ya sabit gəlirə malik digərləri üçün problem yaradır. Digər mənfi sosial-mədəni təsirlərə yerli əhali ilə turistlər arasındakı sosial və mədəni fərqlilikləri nümunə göstərmək olar. Turist və yerli əhali arasındakı əlaqəyə təsir göstərməsindən əlavə, yerli əhali arasında da müəyyən problemlərin ortaya çıxmasına səbəb ola bilər. Turistlərin sayının artması cinayət hallarının yüksəlməsinə də səbəb olur. Buna başlıca olaraq, kobud rəftar, spirtli içkilərdən və qanunsuz narkotik maddələrdən istifadəni aid etmək olar. Bundan əlavə "vaxtını şən keçirmək istəyən" turistlərə görə qumar və əxlaqsızlıq halları yüksəlməkdədir. Eyni zamanda turizmin inkişafı və bunun nəticəsində turistlərin sayının artması əhalinin sayının artmasına və bir çox ərazidə yerli əhalin gündəlik həyatına təsir göstərəcək çoxluğa yol açar [3].

Turizmin iqtisadi töhfəsi birbaşa və dolayı yolla hiss olunur, burada aşağıda qeyd olunan məhsullar satıldıqda birbaşa iqtisadi təsirlər yaranır: yaşayış və əyləncə, yemək və içki xidməti və pərəkəndə imkanlar. Turizmin birbaşa iqtisadi təsirlərinin əsas komponenti bundan ibarətdir ki, ölkənin sərhədləri daxilində baş verir və "sakinlər və qeyri-rezidentlər tərəfindən biznes və istirahət məqsədləri üçün həyata keçirilir".

Müvafiq istiqamətlərdə həyata keçirilən sosial-iqtisadi və siyasi tədbirlər nəticəsində regiona turist axını yaranır ki, həmin turizm regionu da gələn qonaqlardan (turistlərdən) qazanc əldə edir və gəlir götürür. Qonaqlara xidmət edilməsindən əldə olunan qazanc ilkin kapital kimi regionun inkişafında mühüm rol oynayır və regionun daimi sakinlərindən alınan gəlirlərdən həcm və mahiyyət baxımından daha çox əhəmiyyətlidir. Belə ki, turizmdən götürülən gəlir dövriyyəyə daxil olur və tezliklə öz səmərəsini verir. Regionda daha çox xidmət satılırsa, bu halda əldə edilən mənfəətin həcmi də yüksək olacaqdır, yəni yerli istehsalın daha da gücləndirilməsi üçün geniş imkanlar yaranacaqdır [1; s.13]. Məsələn, bütün bu qeyd edilənlərə Qəbələ şəhərinin təmsalında nəzər saldıqda görürük ki, şəhərin sürətli iqtisadi irəliləyişində nəzərə çarpan uğurlardan biri rayonda turizmin inkişafıdır. Qəbələdə xeyli sayda ailə pansionatları, 20-yə yaxın dünya standartlarına cavab verən böyük turist obyektləri fəaliyyət göstərir. Qısa müddət ərzində Böyük Qafqaz sıra dağlarının ətəklərində sıx meşəliklərin, dağ çaylarının əhatəsində ən müasir tələblərə cavab verən mehmanxanalar, istirahət evləri, pansionatlar ucaldılıb, yolları çəkilib.

Bir sözlə, turizm sənayesini inkişaf etdirmək üçün bütün zəruri infrastruktur yaradılıb. Bütün bu dəyişikliklər, ilk növbədə, şəhər iqtisadiyyatına və şəhər əhalisinin həyat tərzinə müsbət təsir göstərmişdir. Belə ki, turizmin reallaşdırılması başlamazdan əvvəl rayon ölkədə 50 faiz yoxsulluq fonunda kasıb bölgələrdən sayılırdı. Bu gün isə Qəbələdə işsizlik sıfır səviyyəsindədir, işsizlik demək olar ki, tamamilə ləğv edilmişdir. Bunun səbəbi sadəcə çox sayda insanın birbaşa turizm sənayesinin müxtəlif sahələrinə,

obyektlərin tikintisinə, servis xidmətlərinə cəlb olunması deyil. Əsas səbəblərdən biri on minlərlə yerli kənd sakininin konkret olaraq fəaliyyət göstərən turizm obyektləri üçün kənd təsərrüfatı məhsulu istehsal edir.

Ədəbiyyat:

1. İ.Hüseynova, N.Əfəndiyeva, Turizmin əsasları
2. <http://www.serqqapisi.az/index.php/humanitar/turizm/2330-turizm-izhtisadiyyat-n-bir-sahaesi-aelverishli-biznes-noevudur>
3. <file:///C:/Users/user/Downloads/70510002.pdf>
4. https://en.wikipedia.org/wiki/Impacts_of_tourism

Influence of tourism on socio-economic development

Summary

The tourism sector in our country is gradually formed and expanded and is organized in accordance with modern requirements. Tourism is considered an activity using for evaluating the leisure time and also recreational purposes. But at the same time, tourism industry plays a significant role in the formation of socio-cultural development in education, progress and international relations. For most countries tourism is regarded as a key tool for regional development, stimulating new economic activities. Tourism has a positive economic impact on the balance of income, employment, general income and production. There are three major aspects of tourism: environmental, socio-cultural and economic. The tourism industry penetrates many regions of the country and offers new employment opportunities for the region's population. The development of small business in tourism serves the interests of everyone. The economic interests of state and local people, as well as socio-ecological interests are solved here.

Влияние туризма на социально-экономическое развитие

Резюме

Туристический сектор в нашей стране постепенно формируется и расширяется и организуется в соответствии с современными требованиями. Туризм считается видом деятельности, используемым для оценки досуга, а также рекреационных целей. Но в то же время индустрия туризма играет значительную роль в формировании социально-культурного развития в образовании, прогрессе и международных отношениях. Для большинства стран туризм рассматривается как ключевой инструмент регионального развития, стимулирования новых видов экономической деятельности. Туризм оказывает положительное экономическое влияние на баланс доходов, занятости, доходов и производства. Существует три основных аспекта туризма: экологический, социально-культурный и экономический. Индустрия туризма проникает во многие регионы страны и предлагает новые возможности трудоустройства для населения региона. Развитие малого бизнеса в сфере туризма служит интересам каждого. Здесь решаются экономические интересы государства и местного населения, а также социально-экологические интересы.

Rəyçi: m. S.Əzizova